

Universiteit
Leiden

The Netherlands

The persistence of space: formalizing the polysemy of spatial relations in functional elements

Staps, C.

Citation

Staps, C. (2024, June 20). *The persistence of space: formalizing the polysemy of spatial relations in functional elements*. LOT dissertation series. LOT, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3764254>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3764254>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

In deze dissertatie betoog ik op basis van taalkundige data dat mensen abstracte relaties vaak op een ruimtelijke manier conceptualiseren. De argumentatie hiervoor is gebaseerd op het gebruik van de functionele lexemen die zulke relaties uitdrukken, zoals het voorzetsel *uit*:

- (1) a. *Opgeschrikt door de gasten vloog de kat de kamer uit.*
- b. *De kat vloog weg uit angst voor de gasten.*

Mijn stelling is dat het niet toevallig is dat hetzelfde voorzetsel gebruikt wordt voor het uitdrukken van een ruimtelijke relatie enerzijds (1a) en een causale relatie anderzijds (1b). In deze dissertatie presenteer ik manieren om de polysemie van functionele lexemen als *uit* formeel te beschrijven.

Deel I behandelt causale relaties. In hoofdstuk 1 bestudeer ik met Johan Rooryck de Franse voorzetsels *de* '(weg) van' en *par* 'doorheen, via'. Deze voorzetsels hebben naast een ruimtelijke ook een causale betekenis:

- (2) *Elle est adorée de/par son grand-père.*
'Ze is geliefd bij/wordt geliefd door haar grootvader.'

Er is een betekenisverschil tussen het gebruik van *de* en *par* dat is te verklaren op basis van het verschil in *afstand* dat deze voorzetsels uitdrukken: ruimtelijk gesproken geeft *de* een (verder afliggende) oorsprong aan, terwijl *par* de route beschrijft die wordt afgelegd. Voor het causale gebruik betekent dit dat het object van *de* minder agentief is in de situatie. In (2) zou de implicatie van *par* bijvoorbeeld kunnen zijn dat de grootvader zijn kleindochter verwent, terwijl het bij *de* om een mentale toestand gaat zonder gevolgen. Aangezien dit verschil is te herleiden op een verschil in ruimtelijke betekenis stellen we voor dat deze voorzetsels een algemene, abstracte betekenis hebben met een ruimtelijke component. De verschillende concrete betekenissen worden direct van deze abstracte betekenis afgeleid, afhankelijk van de manier waarop het domein (bv. dat van causaliteit) ruimtelijk

wordt geconceptualiseerd. We presenteren een semantisch formalisme om de afleiding van concrete betekenissen te beschrijven, gebruikmakend van een polymorf type $\langle \eta, \langle \theta, t \rangle \rangle$. Hierin worden η en θ door concrete types geïntantieerd afhankelijk van de syntactisch-semantische context. Dit leidt tot een economischere analyse van het gebruik van zulke voorzetsels in passieve zinnen als (2), omdat de betekenis van deze voorzetsels in dit formalisme kan worden gerelateerd aan hun ruimtelijke betekenis.

Hoofdstuk 2, waarvan Martijn Beukenhorst co-auteur is, beschrijft een soortgelijk contrast tussen de Bijbels Hebreeuwse voorzetsels מִן *min* ‘weg van, uit’ en בְּ *bə* ‘in, bij, met’. Ook hier is de causale betekenis af te leiden van de ruimtelijke betekenis. Het voorzetsel *bə* beschrijft een locatie in of dicht bij het object, wat er bijvoorbeeld voor zorgt dat *bə* gebruikt kan worden om instrumenten te markeren (‘Als een man zijn slaaf of slavin *met (bə)* een staf slaat ...’; Exod. 21:20). Een instrument is fysiek betrokken bij een handeling en staat er in die zin “dichtbij”. *Min* daarentegen beschrijft een oorsprong en wordt daarom eerder gebruikt om degene die een beslissing heeft gemaakt aan te duiden (‘het was niet [de wil] *van (min)* de koning’; 2 Sam. 3:37). Hierbij wordt de afstand uitgedrukt door *min* geïnterpreteerd als *dominantie* over de situatie: een agens die door *min* wordt geïntroduceerd heeft meer controle over de situatie dan een agens gemarkeerd met *bə*.

Deel II behandelt relaties tussen sprekers aan de ene kant en hetgeen besproken wordt aan de andere kant. Ook hier speelt *afstand* een belangrijke rol. In hoofdstuk 3 presenteren Johan Rooryck en ik een uniforme analyse van aanwijzende voornaamwoorden (*this/that* in [3a]) en onderschikkende voegwoorden gebaseerd op [+distal] voornaamwoorden (*that* in [3b]).

- (3) a. *I have read **this/that** book.*
 b. *I know **that** it is a good book.*

We laten zien dat aan gevallen als (3b) een ruimtelijke representatie van de *discourse space* ten grondslag ligt. Het voegwoord *that* plaatst de inhoud van de ingebedde zin “dicht bij” de hoorder (en dus “ver” van de spreker). Het gevolg is dat de inhoud gedeeld wordt met de hoorder en door haar moet worden aangenomen; de inhoud staat in de *Common Ground*. Zo kan (4b) alleen gebruikt worden als de hoorder weet dat bio-industrie nog is toegestaan, terwijl (4a) gebruikt kan worden om haar daarvan te overtuigen:

- (4) a. *Bio industry is still allowed.*
 b. ***That** bio industry is still allowed!*

In hoofdstuk 4 pas ik hetzelfde idee toe op het Bijbels Hebreeuwse voegwoord כִּי *kī*. Aan *kī* wordt traditioneel een groot aantal verschillende functies toegekend: het leidt lijdendvoorwerpszinnen in maar kan ook gebruikt worden als voegwoord van causaliteit ('omdat') of gevolg/doel ('(zo/op)dat'), tegenstellend voegwoord ('maar'), voorwaardelijk voegwoord ('gegeven dat, als, wanneer') en beperkend voegwoord ('behalve dat'). In dit hoofdstuk laat ik zien dat bijna al deze functies kunnen worden afgeleid van een algemenere functie, namelijk het uitdrukken van *Common Ground*. Deze functie is binnen het kader van hoofdstuk 3 uit te leggen wanneer men de algemeen geaccepteerde etymologie van *kī* volgt en aanneemt dat dit voegwoord teruggaat op een oorspronkelijk [+distal] deictisch morfeem.

Hoofdstuk 5 (deel III) ten slotte beschrijft het Bijbels Hebreeuwse voorzetsel לְפָנָי *līpnē*, letterlijk 'voor het aangezicht van'. Volgens sommige auteurs kan dit voorzetsel in passieve zinnen met 'door' worden vertaald, zoals in 'Israël werd verslagen *door* (*līpnē*) de Filistijnen' (1 Sam. 4:2). Ik geef een aantal taalkundige argumenten tegen deze analyse, en stel in plaats daarvan voor dat *līpnē* een abstract-ruimtelijke betekenis heeft waarbij het 'aangezicht' staat voor iemands autoriteit en waardigheid. In de zinnen met נִגַּפְתָּ *ngp* 'verslaan' duidt *līpnē* de partij aan die autoriteit heeft over het onderwerp, maar dit wil niet zeggen dat deze partij niet direct betrokken is bij het fysieke 'verslaan'. 1 Sam. 4:2 kan beter worden vertaald met: 'Israël was uit het veld geslagen door de autoriteit van de Filistijnen'. Op basis van voorbeelden van dit werkwoord in actieve zinnen beargumenteer ik dat God de agens is van dit werkwoord en dat het dus God is die de uitkomst van veldslagen bepaalt: God bepaalt dat de Filistijnen autoriteit krijgen over Israël.

Samen leveren deze studies bewijs voor een diep gewortelde ruimtelijke conceptualisatie van abstracte relaties, in het bijzonder relaties van oorzaak en gevolg, relaties tussen sprekers en het besprokene, en relaties tussen mensen. De verschillende hoofdstukken laten bovendien zien dat binnen deze ruimtelijke conceptualisatie de notie *afstand* een belangrijke rol speelt.